

Інноваційний розвиток підприємств в умовах економічної нестабільності

О. В. КУБАТКОⁱ, Ю. О. ОМЕЛЬЯНЕНКОⁱⁱ

У статті досліджено економічні основи інноваційного розвитку підприємств, визначені основні фактори, що його забезпечують. У роботі аналізується ефективність становлення державної інноваційної політики та окреслено загальний суспільний ефект від впровадження інновацій. Також зазначено, наскільки важливим є стратегічне управління нововведеннями в процесі розроблення антикризової політики підприємства. Проведено аналіз інноваційної активності підприємств України порівняно з країнами ЄС. У статті обґрунтовано необхідність вивчення досвіду інноваційних процесів інших країн. Розглянуто причини низького рівня інноваційної активності підприємств, серед яких виокремлено недоліки нормативно-правової бази, високу вартість залучення позикових коштів, відсутність у керівників підприємств стратегічного бачення майбутнього розвитку діяльності підприємств.

Ключові слова: інноваційний розвиток, науково-технічний прогрес, економічна ефективність, інноваційна політика.

УДК 330.356

JEL коди: D 24, L 53, M 11

Постановка проблеми. Основою здійснення радикальних економічних перетворень та створення якісно нової економічної системи в країні є реструктуризація виробництва на основі досягнень науково-технічного прогресу. Науково-технічний прогрес – один із важливих чинників економічного розвитку. Як відомо, при монополізмі державної власності не було створено системи мотивації підвищення ефективності виробництва і впровадження інновацій. Тому в ринковому середовищі формування більшої самостійності й відповідальності суб'єктів господарювання спонукає до активних нововведень, які є визначальним чинником підвищення їх конкурентоспроможності. Проте гостра криза, у якій перебуває Україна, бюджетний дефіцит, брак належного фінансування і кредитування, нестача власних коштів та хронічний дефіцит інвестиційних ресурсів стримують інноваційні процеси в національній економіці. Дослідження інноваційного розвитку підприємств є досить складним явищем і вимагає чіткої класифікації інноваційної діяльності, серед яких виробничі інновації, організаційні інновації, маркетингові інновації, процесні інновації та ін.

Аналіз останніх публікацій. Дуже велике значення науково-технічному прогресу надавали західні економісти ХХ ст., які вивчали проблеми економічного зростання, а саме Р. Солоу, Й. Шумпетер [1], Б. Санто [2], Б. Твісс [3], Е. Денісон та ін. Питання управління інноваційним процесом та вибору інноваційних стратегій розкриті в працях таких вітчизняних та закордонних науковців, як В. Гриньов, С. Ілляшенко [4], Ю. Бажал [5], О. Ланко, Ж. Говоруха [6], І. Зятковський [7] та ін. Однак постійні зміни інноваційної

ⁱ Кубатко Олександр Васильович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і бізнес-адміністрування Сумського державного університету;

ⁱⁱ Омеляненко Юлія Олексіївна, студентка факультету економіки та менеджменту Сумського державного університету.

© О. В. Кубатко, Ю. О. Омеляненко, 2015.

активності підприємств України, спричинені фінансово-економічними кризами початку XXI ст., вимагають подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є дослідження основних передумов інноваційного розвитку підприємств в умовах економічної нестабільності.

Викладення основного матеріалу. Поряд із природними і трудовими ресурсами основним виробничим капіталом суспільства вважається науково-технічний прогрес. У зарубіжній і вітчизняній літературі він пов'язується із поняттям інноваційного процесу. Це, як відзначив американський економіст Джеймс Брайт, єдиний процес, що об'єднує науку, техніку, економіку, підприємництво й управління [8]. Він триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації та охоплює весь комплекс відносин: виробництво, обмін та споживання.

Зважаючи на постійне прискорення науково-технічного прогресу, посилення процесів глобалізації й інтернаціоналізації ринків, саме інноваційність та креативність стають головними факторами успіху не лише окремих підприємств, але й усіх національних економічних систем. А стратегічне управління нововведеннями є найважливішим завданням антикризової політики підприємства [9].

Інноваційний розвиток є визначальним фактором зростання ефективності діяльності підприємства, економічного зростання, покращання якості продукції, економічного використання ресурсів, запобігання екологічним наслідкам індустріалізації. Саме інновація сприяє динамічному саморозвитку і забезпечує конкурентоспроможність на всіх ієрархічних рівнях економіки. Інноваційний розвиток підприємств – це визначені безперервні зміни, що базуються на впровадженні і реалізації інновацій, що зумовлюють поліпшення кількісних та якісних характеристик діяльності підприємства, забезпечують зміцнення його ринкових позицій та створюють умови для його прогресивного розвитку.

Дифузія інновацій зумовлює тісний взаємозв'язок між науково-технічною, виробничою й інвестиційною діяльністю та свідчить про необхідність розгляду інновації як комплексу дій суб'єктів господарювання та складових національної інноваційної інфраструктури. Досягнення синергетичного ефекту інновації вимагає набагато більшого обсягу дій та сукупних інвестицій, ніж потрібно, щоб отримати локальний економічний ефект від звичайних капіталовкладень.

Важливим завданням державної інноваційної політики повинна стати стратегічна орієнтація розвитку виробництва на продукування і масове використання нових машин, матеріалів, виробничих процесів, забезпечення соціально-економічних, організаційних і правових умов для розширеного відтворення та ефективного використання науково-технічного потенціалу. В цілому велика частина науково-технічних інновацій пов'язана з товарами, що потребують капітальних витрат, проте рівні накопичення інвестицій в Україні досить низькі, і потенційні можливості розвитку науково-технічної сфери можуть бути втраченими. Зазначені аспекти є досить вагомими для країн із транзитивною економікою, оскільки процес відтворення виробничого апарату зазнає глибокої кризи. На сьогоднішній день у національній економіці обсягу інвестицій не вистачає навіть на просте відтворення, в результаті останнього збільшується частка зношених основних фондів [10].

Аналіз кількісних оцінок впливу інновацій на зростання валового внутрішнього продукту проводили такі вчені, як М. Абрамовіц, Р. Солоу, Е. Денісон, Л. Канторович та інші, визначивши вплив цього чинника на рівні 88%. Так, згідно з результатами Р. Солоу в причинах приросту інвестицій необхідно вбачати лише 12% збільшення випуску продукції з розрахунку на одну людину-годину, а близько 87,5% – у технологічних

зрушеннях [11]. Низька конкурентоспроможність вітчизняного виробництва на зовнішніх ринках вимагає більш ґрунтовних досліджень щодо визначення значущості факторів, що сприяють інноваційному національному розвитку. Відповідно до даних державного комітету статистики упродовж транзитивного періоду кількість підприємств, що впроваджували інновації, щороку зменшувалася як в абсолютних, так і відносних показниках (табл. 1).

Таблиця 1

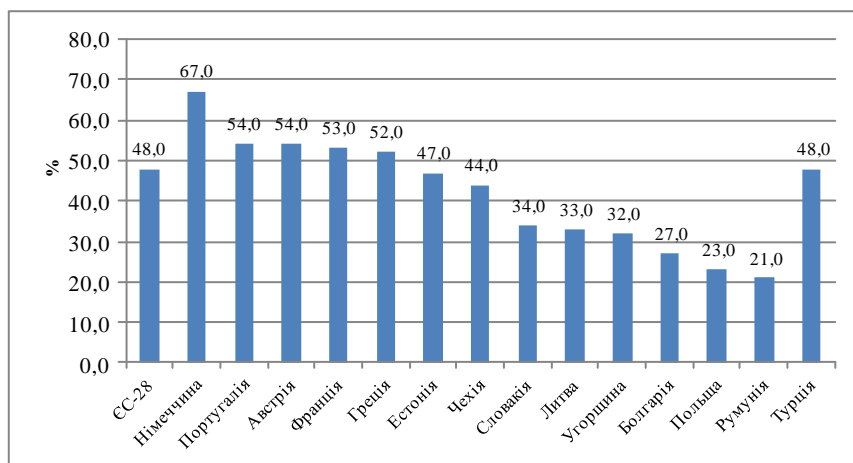
Кількість інноваційно-активних підприємств за видами економічної діяльності*

	2000	2004	2006	2007	2011	2012	2013
Кількість інноваційно-активних підприємств	1491	1359	1118	1472	1679	1758	1715
Частка в загальній кількості підприємств	14,1	13,7	11,2	14,2	16,2	17,4	16,8

* Джерело: побудовано на основі даних Державного комітету статистики

У 2013 р. частка витрат на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення порівняно з 2012 р. скоротилася на 12% із 70% до 58%, у той час як витрати на НДР, підготовку персоналу для розроблення та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів зросли відповідно з 17% до 24,%. Частка витрат на придбання інших зовнішніх знань (нових технологій) залишається досить низькою (0,9%) [15].

Майже половина підприємств (48%) країн ЄС-28 заявила про свою інноваційну діяльність у 2010–2013 рр. (рис. № 1). Найвищі показники інноваційної діяльності підприємств спостерігаються в Німеччині, Люксембурзі, Ірландії та Італії, у той самий час як найнижчі показники інноваційної діяльності зафіксовано в Болгарії, Румунії та Польщі. Що стосується України, то частка вітчизняних інноваційних підприємств за 2010–2013 рр. на рівні 17% є меншою, ніж показники в найменш інноваційній країні ЄС – Румунії (21%).

Джерело: Eurostat (<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/>).

Рис. 1. Частка інноваційно-активних підприємств у країнах ЄС

Причинами низького рівня інноваційної активності є недоліки нормативно-правової бази, висока вартість залучення позикових коштів, відсутність у керівників підприємств стратегічного бачення майбутнього розвитку діяльності підприємства.

Проблемою є також низький рівень бюджетного фінансування інноваційних розробок, відсутність стимулів із боку держави для підприємств, що впроваджують інновації, наприклад, через механізм пільгового оподаткування чи кредитування.

Важливими є також проблеми, що охоплюють внутрішнє середовище підприємств. У наш час спостерігається постійне зменшення кваліфікованих виробничих кадрів, які досить часто і є генераторами інноваційних ідей, також відсутність у межах самих підприємств механізмів стимулювання інноваційної ініціативності працівників через премії, доплати, інші форми матеріального стимулювання, низька платоспроможність підприємств [4]. Виходячи з наведених даних пріоритет повинен бути відданий розвитку країни на основі активізації інноваційної діяльності у сфері базових наукоємних галузей народного господарства.

Саме завдяки інноваціям у соціально-економічній системі відбувається більш ефективне використання ресурсів. Інвестування в нові технології забезпечує вищу за середньогалузеву віддачу, змінюється також структура економіки. З часом відмирають застарілі енергоємні виробництва і на їх місці з'являються нові ресурсо- й енергозберігаючі. При цьому змінюється економічна організація суспільства: трансформуються форми власності, розвиваються нові технології управління, змінюються також і процедури регулювання економіки. Динамічно змінюються правові, етичні, естетичні й моральні норми. Підвищується рівень освіти та охорони здоров'я. Також поширення інновацій пов'язує різні соціальні й економічні суб'єкти в єдине ціле [12].

Загалом позитивний суспільний ефект інновацій полягає в тому, що вони:

- забезпечують інтенсивний шлях розвитку економіки;
- забезпечують прискорення зростання продуктивності факторів виробництва;
- сприяють перерозподілу ресурсів на перспективні напрямки;
- зміцнюють національну конкурентоспроможність.

Наукові дослідження, розробки та інновації стають ключовими факторами принципово нової соціально-економічної системи – економіки, що базується на знаннях, рішення про створення якої було прийнято Європейським Союзом на Лісабонському саміті у 2000 році. Країни ЄС запланували побудувати економічний простір, де інновації стануть головним інструментом економічного зростання та конкурентної боротьби. Вже зараз у більшості європейських країн економіка знань забезпечує до 30% зростання ВВП. В одній із останніх доповідей Ради конкурентоспроможності США зазначається: «Інноваційність буде єдиним найважливішим фактором, що визначатиме успіх Америки у XXI столітті. Так само, як ми колись оптимізували наші організації з точки зору ефективності і якості, зараз ми повинні оптимізувати все наше суспільство з точки зору інноваційності» [13].

Таким чином, необхідно всебічно вивчати та аналізувати інноваційні процеси інших країн, щоб, переймаючи досвід, створювати умови для становлення і розвитку національних [14]. Через значну обмеженість інвестиційних ресурсів в умовах економічної нестабільності необхідно цілеспрямовано сприяти їхній концентрації і вживати таких заходів:

- узгодження грошово-кредитної та бюджетно-податкової сфер політики із завданнями інвестиційної стратегії;

- стимулювання капіталовкладень у реконструкцію, модернізацію, поновлення та створення інфраструктури виробництва;
- правового сприяння створенню малих підприємств інноваційного спрямування;
- формування ідеології інноваційного інвестування як такого, що спрямоване на майбутнє держави [15].

Висновки. Подальший розвиток національного господарства значною мірою залежить від ступеня впровадження інноваційних технологій виробництва. Стимулювання та активізація інноваційної діяльності підприємств стає однією з передумов успішного позиціонування України на міжнародних ринках. Але в умовах невизначеності та макроекономічної нестабільності суб'єкти господарювання стикаються із серйозними перешкодами. Умовою повноправного членства України на світовій арені є створення таких умов господарювання, що стимулюють інноваційну діяльність та сприяють зростанню економічного потенціалу національної економічної системи. Таким чином, наявний високий кадровий, науково-технічний, природно-ресурсний та інтелектуальний потенціал повинен стати основою подальшого поступу вітчизняної економіки.

Література

1. Шумпетер, Й. Теорія економічного розвитку / Й. Шумпетер. – М.: Директ медиа Паблішинг, 2008. – 401 с.
2. Санто, Б. Інновація як средство економічного розвитку / Б. Санто – М.: Прогресс, 1990. – 296 с.
3. Твісс, Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твісс – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
4. Ілляшенко, С. М. Менеджмент та маркетинг інновацій: монографія / С. М. Ілляшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 584 с.
5. Бажал, Ю. М. Інноваційна теорія економічного розвитку: М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер і проблеми перехідної економіки України / Ю. М. Бажал // Наукові записки НАУКМА. Економічні науки. – 2000. – Т. 18. – С. 3–7.
6. Зятковський, І. В. Державна підтримка нових форм інноваційної діяльності промислових підприємств: організаційні та фінансові аспекти / І. В. Зятковський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6. – С. 73–82.
7. Говоруха, Ж. А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України / Ж. А. Говоруха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 8 (74). – С. 107–115.
8. Семиноженко, В. Глобалізація і стратегія гуманітарної економіки / В. Семиноженко // Вісник НАН України. – 2001. – № 4. – С. 8–12.
9. Подлесна, В. Г. Податкове регулювання інноваційно-інвестиційних процесів в Україні / В. Г. Подлесна // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2009. – Т. 25. – С. 317–324.
10. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. *The Gold book of venture capital firms.* Kennedy information. – LLC, Fitzwilliam, New Hampshire, 2002.
12. Фатхутдинов, Р. А. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / Р. А. Фатхутдинов. – 6-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 448 с.
13. Єгоричева, С. Б. Банківські інновації: навч. посібник / С. Б. Єгоричева. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 208 С.
14. Баляснікова, С. В. Передумови створення інноваційної моделі розвитку економіки України / С. В. Баляснікова. – К.: Наукова думка, 2004. – 134 с.

15. Коюда, В. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні / В. Коюда // Проблеми науки. – 2007. – № 6. – С. 10–16.
16. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» за 2013 рік за заг. керівн. О. О. Кармазіна. – К. : Державний ком. стат. України, 2014. – 314 с.

Отримано 08.01.2015 р.

Иновационное развитие предприятий в условиях экономической нестабильности

АЛЕКСАНДР ВАСИЛЬЕВИЧ КУБАТКО*,
ЮЛИЯ АЛЕКСЕЕВНА ОМЕЛЬЯНЕНКО**

* кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и бизнес-администрирования Сумского государственного университета,
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел.: 00-380-542-332223, e-mail: okubatko@ukr.net

** студент факультета экономики и менеджмента
Сумского государственного университета,
ул. Р.-Корсакова, 2, г. Сумы, 40007, Украина,
тел.: 00-380-542-332223, e-mail: 10yuliya93@mail.ru

В статье исследованы экономические основы инновационного развития предприятий, определены основные факторы, которые его обеспечивают. В работе анализируется эффективность установления государственной инновационной политики и очерчен общий эффект от внедрения инноваций. Также рассмотрено, насколько важным есть стратегическое управление новшествами в процессе разработки антикризисной политики предприятия. В статье указано на необходимость изучения опыта инновационных процессов других стран. Проанализирована также динамика инновационной деятельности предприятий в странах ЕС и Украине. Рассмотрены причины низкой инновационной активности нынешних предприятий, среди которых выделены несовершенство нормативно-правовой базы, высокая стоимость привлечения заемных средств, отсутствие у руководителей предприятий стратегического видения будущего развития.

Ключевые слова: инновационное развитие, научно-технический прогресс, экономическая эффективность, инновационная политика.

Mechanism of Economic Regulation, 2015, No 2, 54–60
ISSN 1726-8699 (print)

Innovative Development of Enterprises in Conditions of Economic Instability

OLEKSANDR V. KUBATKO*,
YULIIA O. OMELIANENKO**

* PhD, Associated professor at Department of Economics and Business-Administration, Sumy State University,
R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: okubatko@ukr.net

** Student of Faculty of Economics and management, Sumy State University,
R.-Korsakova Street, 2, Sumy, 40007, Ukraine,
phone: 00-380-542-332223, e-mail: 10yuliya93@mail.ru

Manuscript received 08 January 2015

The article studies the economic bases of innovative development of enterprises, identifies the basic factors providing it. This work analyzes the effectiveness of formation of innovation policy and outlines

the general social effects of innovation. It is also considered, how important strategic management of innovations are for the development of anti-crisis policy of the enterprise. The article specifies why it is important to learn from the experience of innovative processes in other countries. It is also analyzed dynamics of innovative activities in Ukraine and EU, also it is shown some comparison of Ukrainian firms innovative activities in comparison with EU ones. It also studies the causes of low innovation activity of modern enterprises, among the main are insufficient legislation in the area, high costs of involving lending capital, poor experience of management in the field of strategic development of firms, etc.

Keywords: innovative development, technological progress, economic efficiency, innovation policy.

JEL Codes: D 24, L 53, M 11

Tables: 1; *Figures:* 1; *References:* 16

Language of the article: Ukrainian

References

1. Schumpeter, J. (2008), *Theory of economic development*. Moscow, Direct media. (In Russian)
2. Santo, B. (1990), *Innovation as a mean to economic development*. Moscow, Progress. (In Russian)
3. Tviss, B. (1989), *Management of scientific and technological innovations*. Moscow, Economics. (In Russian)
4. Ilyashenko, S. M. (2004), *Management and Marketing Innovation*. Monography. Sumy, University Book. (In Ukrainian)
5. Bazhal, Yu. (2000), "Innovative theory of economic development: M. Baranovskiy, J. Schumpeter and problems of transition economy in Ukraine", *Scientific papers of NaUKMA. Economic science*, 18, 3–7. (In Ukrainian)
6. Zatkovskiy, I. (2007), "State support of new forms of firms innovative activities: organizational and methodical aspects", *Actual problems of economics*, 6, 73–82. (In Ukrainian)
7. Govoruha, G. A. (2007), "To the question of firms innovative activities in Ukraine", *Actual problems of economics*, 8, 107–115. (In Ukrainian)
8. Seminozhenko, V. (2001) "Globalization and strategy humanitarian Economy", *National Library of Ukraine*, 4, 8–12. (In Ukrainian)
9. Podlyesna, V. G. (2009), *Tax regulation of innovation and investment processes in Ukraine*. Sumy, 25, 317–324. (In Ukrainian)
10. State Statistics Committee of Ukraine, Access : <http://www.ukrstat.gov.ua> (In Ukrainian)
11. The Gold book of venture capital firms. Kennedy information. (2002), LLC, Fitzwilliam, New Hampshire. (In English)
12. Fathutdinov, R. (2008), *Management of innovations*. Textbook. Saint Petersburg, Piter. (In Russian)
13. Yehorycheva, S. B. (2010), *Banking Innovation*. Textbook. Kyiv, Center of educational literature. (In Ukrainian)
14. Balyasnikova, E. V. (2004), *Preconditions of forming the innovation model of economic development of Ukraine*. Kyiv, Naukova Dumka. (In Ukrainian)
15. Koyuda, V. (2007), "Strategic mission of innovation and ways of its intensifying in Ukraine", *Problems of Science*, 6, 10–16. (In Ukrainian)
16. Statistical bulletin "Scientific and innovative activities in Ukraine" for 2014 (2014), edited by Karmazin O. O. Kyiv, State committee of statistics. (In Ukrainian)